Die vertaler as bemagtigingsagent: 'n gevallestudie

Theodore R. Rodrigues
Vakgroep Afrikaans en Nederlands & Vertaalkunde
Skool vir Tale
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
POTCHEFSTROOM
E-pos: afntrrpuknet.puk.ac.za

Abstract

The translator as agent of empowerment: A case study

In this article the focus is on the role of the translator as an agent of empowerment for ***linguistically marginalised communities****; it also raises the practical issue of his/her role as an intermediary equipped with knowledge of the source and target cultures and their (non-)overlap. The community translation approach, which emerged from a socio-linguistic perspective, forms the basis for this point of departure. The aim of this approach is to give these communities access to the same information and services as the linguistical "elite". In order to realise this, the translator uses discourse patterns and linguistic conventions of the target group. For this approach, the needs of the target audience in the translation process are of paramount importance. To illustrate the translator's role as an agent of empowerment as well as an effective intermediary, this article's focus is on translation strategies used in a pragmatic text.*

1. Inleidend

Die talige opset binne die huidige Suid-Afrika word gekenmerk deur die verskynsel dat taalgebruikers van ander en dikwels dieselfde taalgemeenskap ten opsigte van hul agtergrondskennis, taalgebruik en -houding verskil. Hierdie verskille, veral in dieselfde taalgemeenskappe, skep hindernisse vir effektiewe kommunikasie deur die vertaalproses, en dan spesifiek vir vertaling in die openbare domein. Dit impliseer dat die sender en die ontvanger se *skemata* en *persepsies* binne die kommunikasiesituasie verskil en dus bepaal of laasgenoemde die bedoelde inligting suksesvol sal kan interpreteer en dit as relevant sal kan ervaar.

Vergelyk Nord (1991:24) in hierdie verband:

> In any translation which is intended to allow people to communicate across a cultural and linguistic barrier, at least one element is different every time, and that is the recipient […] It follows that, having grown up in another culture, the target text recipient has a different knowledge of the world, a different way of life, a different perspective on things, and a different 'text experience' in the light of which the target text is read.

Hierdie verskille en die politieke en sosiale eksklusiwiteit van die resente verlede gee aanleiding tot *kommunikasiebreuke* in die vertaalproses. Dié kommunikasiebreuke bemoeilik kruiskulturele vertalings en ontsê persone wat gebrekkige en/of unieke taalgebruik en kommunikasievaardighede, en selfs 'n lae geskooldheid het (voortaan die *linguisties-gemarginaliseerde gemeenskappe*), toegang tot veral die openbare domein. Die rede waarom dié gemeenskappe toegang tot die kommunikasieproses ontsê word, is die keuse van gesuiwerde terme en/of uitdrukkings in 'n vertaling bo terme of uitdrukkings waarmee die betrokke gemeenskap hulle kan vereenselwig. Hierdie kommunikasiebreuke gee aanleiding tot 'n ongelyke talige situasie wat bydra tot die onvermoë van teksdeelnemers "om effektief te kommunikeer, deel te neem aan en sinvol by te dra tot die sosiale, politieke en kulturele lewe in hul gemeenskap" (Lesch, 1995:17). Vasilikatos (1989:3) stel dit sterker wanneer hy sê dat gemeenskappe selfs van hul *kennis*, *regte*, *voorregte* en *verpligtinge* ontneem word.

Hierdie artikel het ten doel om aan die hand van 'n gekose teks, "Wat is 'n seltoets?" ('n voorbeeld van 'n gebruikersonvriendelike openbare inligtingstuk), die vertaler se bemoeienis met *kulturele toleransie* krities onder die loep te neem. Dit hou onder meer in dat 'n teks vir alle spraakgemeenskappe – ongeag hul taalhouding en -gebruik – toeganklik gemaak word. Binne hierdie produkgerigte analise van dié gekose teks poog ek om vas te stel in hoeverre die vertaler die diskoerspatrone en -verskynsels van die betrokke teikengemeenskap by sy uiteindelike keuse van vertaalstrategieë in ag neem. Die *sosiolinguistiese* benadering tot vertaling (geplaas binne die preskriptiewe vertaalmodelle) word as vertrekpunt vir hierdie doel gebruik, en kulmineer later in *gemeenskapsvertaling*.

2. Teoretiese raamwerk

Om vertaalkundestudente, -dosente, en selfs oningeligte vertalers bewus te maak van wat gemeenskapsvertaling behels, word hierdie artikel vanuit die *preskriptiewe* vertaalmodelle aangebied. Die preskriptiewe

kader evalueer vertalings ten opsigte van hul gehalte. Dit word gedoen aan die hand van ’n vasgestelde teorie oor wat *ekwivalensie* behels (House, 1981). Hierdie konsep word oor die algemeen vergelyk met *kongruensie*, *korrespondensie* of *ooreenkomstigheid*.

Die konsep van ekwivalensie wat veertig jaar lank die vertaalteorie oorheers het, behels die skep van ’n akkurate, korrekte en getroue vertaling deur die bronteks as maatstok te gebruik. Ekwivalensie word binne die preskriptiewe kader beskou as die einddoel/resultaat en ’n noodsaaklike vereiste waarna vertalers strewe om ’n geskikte vertaling te maak. Dit impliseer dat ’n vertaling slegs as geskik beskou word indien die doelteks ’n aanvaarbare “hoeveelheid” ekwivalensie bevat. Preskriptiewe vertaalkundiges soos House (1981) en andere gaan van die standpunt uit dat ’n vertaalteorie riglyne aan vertalers moet gee oor hoe om te vertaal, asook om sekere kriteria te bied waaraan ’n vertaling moet voldoen alvorens dit as ’n vertaling aanvaar kan word. Teoretici wat aan hierdie konsep verbind kan word, is Catford, Nida, Mounin, Wilss, House, Neubert, Kade, Jäger, Koller en Reiss. Hulle was hoofsaaklik onder die invloed van die Strukturalisme en/of die Transformasioneel-Generatiewe Grammatika. Catford (1965), een van die prominentste figure in hierdie normatiewe benadering, veral binne die linguistiese vertaalmodelle, het gekonsentreer op sekere reëls by die maak van vertalings. Linguistiese vertaalmodelle is gemoeid met die bloot linguistiese omskakeling van die bronteksboodskap met die woord as uitgangspunt van die vertaalproses. Daarbenewens het Catford ook verskillende kriteria ontwerp waarvolgens ’n vertaling geëvalueer kan word.

Omdat die benadering tot ekwivalensie geen adekwate weergawe was van wat werklik in die vertaalproses gebeur het nie, het die ander preskriptiewe teoretici probeer om dit op verskeie maniere te herdefinieer. Die soeke na ’n meer omvattende konsep van ekwivalensie het aanleiding gegee tot twee ander vertaalbenaderings: die *sosiolinguistiese vertaalmodelle* van Nida (1964), Nida en Taber (1974) en die *tekslinguisties-georiënteerde vertaalmodelle* van House (1981), Neubert en Shreve (1992), en Hatim en Mason (1990). Eersgenoemde benadering benadruk die funksie van linguistiese strukture in kommunikasie, terwyl laasgenoemde op die ekwivalensieprobleem fokus. Nida (1964) het met die konsep *dinamiese ekwivalensie* ’n poging aangewend om die beperkte aard van ekwivalensie te verbeter. Dinamiese ekwivalensie is gebaseer op die prinsiep van *ekwivalente effek*. Dit beteken dat daar by die maak van ’n vertaling ’n gerigtheid by die vertaler moet wees om dieselfde inhoud aan, maar meer spesifiek dieselfde respons by die doelteksgebruiker te ontlok as wat vir die gebruiker van die oorspronklike teks beoog is.

Die uitgangspunt van die tekslinguisties-georiënteerde modelle is diskoersanalise of tekslinguistiek. Binne hierdie modelle word vertaling as 'n semantiese en pragmatiese herkonstruksie van die bronteks gesien. Hierdie benadering is 'n eksplisiete verbetering van die linguistiese werkswyse van Catford. Ekwivalensie word binne die raamwerk van dié werkswyse bewerkstellig deur 'n benadering van "bo na onder" (*teks* > *paragraaf* > *sin* > *woord*). Dit impliseer dat ekwivalensie op 'n tekstuele en kommunikatiewe vlak geplaas word en nie soos vroeër, op 'n leksikale vlak nie. Die hele teks word as eenheid van vertaling beskou. Daar hoef ook geen ooreenstemming tussen dele van die bron- en doelteks te wees nie. Kortom, hierdie modelle gaan van die standpunt uit dat die teks die basis vorm waarvandaan vertaal behoort te word, en nie die woord soos Catford (1965) geredeneer het nie.

Alhoewel baie van die hedendaagse teoretici oorgeskakel het na *deskriptiewe vertaalmodelle* (*DTS*),[1] wat 'n vertaalproduk beskryf en later gevolgtrekkings en verduidelikings maak oor hoe die vertaalproses verloop het eerder as om tekste te evalueer, is daar nog sterk ondersteuning vir die preskriptiewe vertaalmodelle. Die beskrywing van vertalings word binne dié sistemiese vertaalmodelle teen 'n veel breër sosiokulturele agtergrond geplaas. Vanweë die geletterdheidsvlak van linguisties gemarginaliseerde teksgebruikers (veral in die openbare domein soos hospitale, polisiekantore, howe, munisipale kantore, ens.) word die preskriptiewe vertaalmodelle wat in hierdie artikel gevolg word, teen die sosiokulturele agtergrond geplaas.

Vir die doeleindes van hierdie artikel word die sosiolinguistiese/pragmatiese/funksionele benadering tot vertaling van Nida en Taber (1974), House (1981), Nord (1997) gevolg. Ook word die soeklig op die funksie van linguistiese strukture in die kommunikasieproses geplaas. Dit beteken dat 'n teks beskou word as deel van die sosiokultuur waaraan dit behoort. Taalgebruik geniet voorrang en dit dui op die uitgangspunt dat die vertaler die gebruiksituasie of konteks in ag moet neem. Die werklike taalgebruikspatrone en -verskynsels van die teksgebruiker word benadruk, en nie die ideale taalgebruikspatrone en -verskynsels van die teksgebruiker nie. Dit impliseer dat 'n vertaling na gelang van die teikengehoor se sosiokulturele behoeftes herskryf kan word (Nord, 1997). Omdat *gemeenskapsvertaling* gemoeid is met die sosiokulturele status van 'n teikengroep en poog om die ongelyke magsverhouding in

1 Dié afkorting is die Engelse weergawe van die deskriptiewe denkskool, naamlik Descriptive Translation Studies. Die afkorting DTS word wyd deur vertaalkundiges gebruik om na die deskriptiewe vertaalmodelle te verwys.

taalgebruik te korrigeer, sou dit binne die funksionele benadering tot vertaling (Nord, 1997) geplaas kon word.

3. Gemeenskapsvertaling: 'n voëlvlugperspektief

Binne hierdie konteks verwys *gemeenskapsvertaling* na 'n vertaalbenadering waarin die sosiokulturele behoeftes van 'n betrokke teikengemeenskap, ongeag hulle geografiese ligging of hul kennis oor 'n spesifieke onderwerp, verreken word. In dié benadering word onder meer terme en begrippe in die doelteks deur middel van toeganklike taalgebruik verklaar, alhoewel dit nie so in die bronteks weergegee word nie. Gemeenskapsvertaling is 'n uitvloeisel van die funksionele perspektief op vertaling (Nord, 1997; Rodrigues, 1999; Lesch, 1999) en het ten doel om inligting en dienste toeganklik te maak vir alle teksgebruikers, veral vir linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe.

Binne hierdie benadering maak die vertaler altyd gebruik van die diskoerspatrone en -verskynsels waarmee die gegewe teikengroep kan assosieer om inligting vir hierdie groep meer toeganklik te maak. Dit beteken dat die vertaler moeilike en/of hoogs tegniese tekste vir die leek herformuleer of selfs herskryf. Hierdie werkswyse van die vertaler bevestig die uitgangspunt van die gemeenskapsbenadering dat die *teksgebruiker* 'n prominente rol binne die vertaalproses moet vertolk. Vanuit 'n tekslinguistiese perspektief is dit duidelik waarom dié gebruiker hierdie prominente rol in die vertaalproses vertolk: dit is immers die gebruiker wat bepaal of 'n vertaling as teks *aanvaar* en *ervaar* gaan word of nie (Carstens, 1997:82). Alhoewel die alledaagse teksgebruiker (veral dié uit linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe) nie oor die nodige kennis beskik om die vertaalproses te evalueer nie, speel hulle steeds 'n bepalende rol in die afwys of aanvaarding van 'n vertaling. Hierdie insig kom uit die realiteit dat die potensiële teksgebruiker, aldus Kruger (1996:78), tot die betrokke teikengehoor behoort en gevolglik bekend is met die tekstuele en grammatikale konvensies en norme van daardie doelkultuur.

Die uniekheid van gemeenskapsvertaling vereis ook dat die (gemeenskaps-)vertaler hom moet onderwerp aan die basiese kommunikasienorme soos *kohesie, duidelikheid, saaklikheid* en *korrektheid.* Daarbenewens moet hy hom ook onderwerp aan 'n spesifiek taal se grammatikareëls, stilistiese norme en tekstuele konvensies, asook die oorkoepelende vertaalnorm van toeganklikheid. Laasgenoemde behels die gebruik van toeganklike taalgebruik om aan 'n toeganklike en aanvaarbare vertaling te skep. Volgens Lesch (1999:306) is die vereiste dat die vertaler gebind is deur sekere norme en konvensies gebaseer op die uitgangspunt dat gemeenskapstaalgebruik 'n realiteit en 'n geldige

taalgebruikskode is. Die norme van taalpuriste is dus nie van toepassing vir laasgenoemde kode nie. Om hierdie rede is herformulerings en tekstuele aanpassings, veral binne gemeenskapsvertaling toelaatbaar. Dit impliseer dat die vertaler die *kode* (taalsisteem) en *kommunikasie-kanaal* (taalgebruiksmedium) waarmee die doelteksgebruiker hom/haar mee kan vereenselwig in vertaaltekste moet gebruik. Hierdie grammatikale, tekstuele en sosiokulturele norme en konvensies van die teikengehoor behoort die vertaler dus te lei sodat hy 'n toeganklike en aanvaarbare vertaling kan skep.

Omdat gemeenskappe verskil ten opsigte van hul *politieke*, *sosiale*, *kulturele*, *literêre* en *tekstuele* norme en konvensies, is dit ook belangrik om daarvan kennis te dra dat hierdie benadering van gemeenskap tot gemeenskap sal verskil. Ten opsigte van byvoorbeeld kulturele verskille sal 'n vertaling van 'n teks oor byvoorbeeld Vigs vir 'n Zulu-gemeenskap aangepas moet word sodat dié lesers, vir wie seks 'n taboe-onderwerp is, nie aanstoot neem nie.[2] Lesch (1999:90-93) onderskei tussen parallelle en nie-parallelle gemeenskapsvertaling, asook 'n gemeenskapsvertaalbenadering:

- *Parallelle gemeenskapsvertaling* behels die vertaling van tekste waar die profiel van die bron- en die doelteksgebruiker ten opsigte van hul geletterdheidsvlak grotendeels ooreenstem. Dit impliseer dat 'n eenvoudig geskrewe bronteks, bedoel vir laaggeskoolde gebruikers, met die oogmerk van toeganklikheid vertaal word vir doelteksgebruikers wat op 'n vergelykbare geletterdheidsvlak lê. Dit is dus tekste wat reeds in eenvoudige taal en styl geskryf is en gevolglik bevatlik en toeganklik vir die gebruiker is. Voorbeelde hiervan is pamflette en brosjures oor byvoorbeeld gesondheidsorg wat vir die breë publiek geskep word. Die (gemeenskaps-)vertaler vertaal hierdie tipe tekste in dieselfde toeganklike register waarvolgens die bronteks geskep is, en dra op hierdie wyse by om die kommunikasieproses toeganklik te maak.
- *Nie-parallelle gemeenskapsvertaling* behels die vertaling van tekste wanneer die geletterdheidsprofiel van die bron- en doelteksgebruiker verskil. Die profiel van die doelteksgebruiker is laer as dié van die bronteksgebruiker. Dit impliseer dat die vertaler sekere talige aanpassings ten gunste van die doelteksgebruiker moet maak sodat die

2 In gesprekke met Victor Ndlovu gedurende 2001 het ek 'n oplossing gevind vir die dilemma. Ndlovu beweer dat die Zulugemeenskap die mat-metafoor gebruik om alles wat oor die seksuele handel, aan hul gemeenskap oor te dra. Mat tree dus as eufemistiese plaasvervanger op om hierdie taboe op die mees kultureel aanvaarbare wyse oor te dra.

vertaalteks ook vir hulle dieselfde betekenis sal hê as wat beoog is met die oorspronklike geskrif vir die bronteksgebruiker.

- ’n *Gemeenskapsvertaalbenadering* kan bestempel word as ’n vertaalbenadering waar ’n kombinasie tussen die twee bovermelde tipes gemeenskapsvertaling gemaak word. Dit impliseer dat die vertaler op aanvraag van die opdraggewer (die inisieerder van die vertaalproses) ’n teks meer toeganklik vertaal vir die doelteksgebruikers alhoewel die geletterdheidsprofiel van sowel die bron- as die doelteksgebruikers op ’n vergelykbare vlak lê. In die praktyk word die vertaler deur ’n talig ingeligte opdraggewer versoek om onder meer korter sinskonstruksies en woorde te gebruik, moeilike begrippe te vermy of te verduidelik, ensovoorts.

Omdat die heropbou, ontwikkeling en emansipering van linguistiesgemarginaliseerde gemeenskappe ’n verband het met hul linguistiese behoeftes, blyk hierdie benadering hoogs instrumenteel te wees “om die onderskatting van die beduidendheid van taal in die produksie, instandhouding en verandering van sosiale magsverhoudinge te korrigeer” (Lesch, 1995:19). Gemeenskapsvertaling wat die teoretiese vertrekpunt het dat toeganklike vertalings gemaak moet word, is veral ten opsigte van die bemagtiging van linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe hoogs relevant en lewer ’n waardevolle bydrae binne die huidige Suid-Afrikaanse diskoers (Rodrigues, 1999:6). Hierdie vertaalbenadering suggereer ’n veranderde, meer innoverende vertaalkultuur. Teen die agtergrond van die heersende kulturele diversiteit en ongelyke diskoersmoontlikhede binne ons samelewing, behoort hierdie vertaalkultuur voorts ’n nuwe generasie van vertalers (Beukes, 1993:250; Rodrigues, 1999:6) te inkorporeer. Siegrühn (1992:34-35) definieer die rol van dié generasie soos volg:

> [T]he *community translator* is neither a social worker, nor an educator, nor an advocate. The community translator is aware of the power imbalances in the society and chooses to mediate in order to *make texts accessible*, instead of offering ‘parallel’ translations (kursivering – TRR).

Indien die vertaler sy verantwoordelikheid om tekste toeganklik te vertaal effektief wil uitvoer, behoort hy hom te bemoei met die linguistiese (dit wil sê die taalgebruiksvorme en -vereistes), sosiale en kulturele behoeftes van die potensiële doelteksgebruiker. Di Biase (1987:62) verwys hierna as die “gemeenskapsaspek”. Indien die vertaler egter nie hierdie potensiële teksgebruiker se sosiokulturele behoeftes ten volle respekteer nie, ontsê hy die volwaardige aandeelhouer (on)bewus van belangrike inligting in die kommunikasieproses. Hierdie opmerking is die insig van

Slatoff en Fish (aangehaal in Belsey, 1988:29-30) dat die teksgebruiker 'n ewe groot aandeel het in die tot stand bring van *doelmatige* kommunikasie ('n balans tussen effektiewe en geskikte kommunikasie [Kruger, 2000:108-111]) of die konstruksie van betekenis in enige kommunikasiesituasie. Hierdie uitgangspunt is in ooreenstemming met die aanname dat die teksgebruiker verantwoordelik is vir die helfte van die betekeniskonstruksie in die kommunikasieproses.

Indien die teksgebruiker nie sy regmatige en onontbeerlike rol (binne die vertaalproses) as *medeskepper* van die doelteks vertolk nie, sal die kommunikasieproses nie heeltemal geslaagd wees nie. Om die bedoelde boodskap duidelik, korrek en aanvaarbaar aan die teikengehoor deur te gee, word die vertaler "geforseer" om sy taalgebruik en -houding ten gunste van die teikengehoor aan te pas sodat hulle daarmee kan vereenselwig. Di Biase (1987:64) sê byvoorbeeld:

> The forms used in community service translation should be those which closely reflect the semantic system of the socio-cultural system in which the [receivers] operate and are likely to be more familiar [with]. The limit of this proportion is the degree of acceptability of the text to the community.

4. Die doelteksgebruiker

Nord (1991:28) maak met verwysing na Holz-Mänttäri die opmerking dat 'n (vertaal)teks die behoefte van die doelteksgebruiker om toegang tot spesifieke inligting te verkry, laat gestalte kry. Hiermee stel sy dit onteenseglik dat die vertaler se vertaalstrategieë deur die doelteksgebruiker se sosiokulturele omstandighede bepaal word. Die *kode* (taalsisteem) en die *kommunikasiekanaal* (taalgebruiksmedium) wat hy (die vertaler) in die doelteks gebruik, behoort dus die betrokke teikengroep se verwysingsraamwerk en sosiokulturele behoeftes en vereistes in ag te neem.

Binne die kommunikasiesituasie het linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe, vanweë hul eng verwysingsraamwerk/skemata, gewoonlik 'n onvermoë om 'n boodskap of informasie suksesvol te interpreteer. Volgens Rodrigues (1999:51) ondervind die linguisties gemarginaliseerde gemeenskappe, met spesifieke verwysing na die leke in sosiale dienste, steeds geweldige probleme om sekere gespesialiseerde en geïnstitusionaliseerde terme en konsepte van regerings- en ander openbare instansies te verstaan. Die doelteksgebruiker word dus in 'n groot mate van noodsaaklike inligting ontneem en gevolglik ontmagtig. Aangesien vertaling 'n interkulturele aangeleentheid is en ook 'n poging om die noodsaaklikheid van doelmatige kommunikasie te verwerklik,

moet ’n vertaler ’n teks eers *retrospektief* vir homself en daarna *prospektief* met die potensiële teksgebruiker in gedagte, omskakel tot ’n denkbeeldige diskoers. Hierdie insig is in ooreenstemming met die *mapping*-teorie van Holmes (1988:83-84). Hierdie teorie behels die maak van ’n doelteks waarmee die doelteksgebruiker hom kan vereenselwig. Ten einde hierdie doel te verwesenlik, poog hierdie teorie om ’n gepaste mentale beeld van die doelteks aan die doelteksgebruiker te kommunikeer. Indien die vertaler die gepaste mentale beeld van die bedoelde boodskap vir die doelteksgebruiker aanbied, sal dit die moontlikheid tot waninterpretasie van die teks in ’n hoë mate uitskakel. Die teenoorgestelde is egter ook waar. Om hierdie rede poog die gemeenskapsvertaler dus om ’n doelteks te skep wat visuele beelde/ stimuli aan doelteksgebruikers – in ooreenstemming met hulle agtergrondskennis, geletterdheidsvlakke, kognitiewe en taalvermoëns – oor te dra om sodoende die gewenste reaksie te ontlok of resultaat te verseker.

Ten einde die kommunikatiewe doelwit effektief te verwerklik en ’n *realistiese mentale beeld* van die vertaalteks vir die teksgebruiker te gee, moet die vertaler ’n gebruikersvriendelike diskoerskeuse nastreef. Vanweë die groot talige agterstand en dergelike probleme van sommige Suid-Afrikaanse burgers word gebruikersvriendelike taal deesdae al hoe meer deur taalpraktisyns en vertalers aangewend om die kommunikasieproses meer toeganklik te maak. Dit beteken dat die boodskap in die teks so duidelik en eenvoudig moontlik aan die doelteksgebruiker oorgedra word, sodat dié teksgebruiker die doelteks korrek kan lees en insgelyks as teks kan ervaar en aanvaar. Hierdie taalvorm word onder meer deur die teksgebruiker verstaan en in hul daaglikse bedrywighede gebruik. Daarbenewens is dit ook die taal waarmee linguisties gemarginaliseerde teksgebruikers hulself kan vereenselwig (Rodrigues, 1999:81). Die gebruiker behoort dus as aktiewe leser van die vertaalteks betrek te word. Baker (1992:57) aksentueer dié resente uitgangspunt deur by te voeg dat gebruikersvriendelike taal doelmatige kommunikasie in die vertaalproses kan bevorder:

> Accuracy is no doubt an important aim in translation, but it is also important to bear in mind that the use of common target-language patterns which are familiar to the target reader plays an important role in keeping the communication channels open.

Voorts word die gekose teks met behulp van die volgende kriteria ondersoek:

- die suksesvolle dekodering van die bedoelde boodskap deur die betrokke teksgebruiker met inagneming van hul verwysingsraamwerk en sosiokulturele behoeftes en vereistes; en

- die gepastheid van vertaalstrategieë (Delabastita, 1993:33-38) wat binne die betrokke kommunikasiesituasie, met inagneming van die intertekstualiteit van die betrokke teks en bepaalde konvensies deur die vertaler gekies is.

5. Vertaalstrategieë

Hierdie artikel fokus op vertaalstrategieë wat *nie-ekwivalensie* op woord- en sinsvlak (Baker, 1992; Nord, 1991; Rodrigues, 1999) kan ondervang. Die strategieë wat as oplossing voorgestel word, behoort egter nie as unieke oplossings beskou te word nie. Hulle word bloot teen die agtergrond van die strategieë in die vertaalde teks geïdentifiseer as moontlike oplossings. Probleemgevalle word op 'n kritiese wyse bespreek om sekere voor- en nadele van die betrokke strategieë te illustreer. Die vertaalde teks kom dus nie as produk binne die moderne deskriptiewe vertaalmodelle (DTS) aan die bod nie. Hierdie teksanalise neem egter sekere positiewe en negatiewe aspekte binne die preskriptiewe vertaalmodelle onder die loep. Die evaluering van die vertalingsgehalte van die doelteks vorm dus 'n belangrike onderdeel van die ondersoek. Die doelwit van hierdie ondersoek is om vas te stel in hoeverre die taalgebruik in die gekose doelteks toeganklik vir 'n Afrikaansprekende teikengemeenskap is.

Om hierdie doel te bereik, word in hierdie artikel slegs op 'n paar mikrotekstuele vertaalstrategieë gefokus wat ten doel het om nie-ekwivalensie op woord- en sinsvlak op te los. Teoretici soos Delabastita (1993), Baker (1992), Williams (1990) en Newmark (1988) is geraadpleeg om vertaalstrategieë wat in die gekose teks gebruik is, te kategoriseer. Die relevante vertaalstrategieë lyk soos volg:

- *Substitusie* – dit behels hoofsaaklik die vervanging van 'n leksikale brontaalitem met 'n gepaste doeltaalekwivalent wat met gemak in 'n woordeboek opgespoor kan word (d.i. *letterlike substitusie*: Newmark, 1988, Williams, 1990, Baker, 1992, Rodrigues, 1999:30). Dit sluit egter ook ander vorme van substitusie in, naamlik die vervanging van kultuurspesifieke items (Baker, 1992:31-34; Rodrigues, 1999:49-50), funksionele ekwivalensie (Williams, 1990) en *veralgemening* (Newmark, 1988). Hierdie tipe substitusie impliseer die gebruik van 'n kultuurneutrale, 'n minder ekspressiewe item of selfs 'n meer algemene item om die (kultuurspesifieke) brontaalitem te omskryf.
- *Direkte oordrag* – dit behels die direkte oordrag van die bronteksitem na die doelteks. Direkte oordrag vind plaas om verskeie redes:

- daar bestaan dalk geen of ’n hoogdrawende/moeilik verstaanbare ekwivalent in die doelkultuur (Rodrigues, 1999:19-20);
- daar bestaan dalk ’n verskil in die uitdrukkingspotensiaal van die bron- en doeltaalitem(s) (Rodrigues, 1999:23-26);
- dalk vereis die doelteksfunksie dat die doelteks meer gesofistikeerd of met meer gesag aangebied word (Rodrigues, 1999:25).

Binne die Suid-Afrikaanse konteks voel Siegrühn (1991) dat Engelse ontlenings baie nuttig aangewend kan word. Volgens haar is die Engelse vorme deel van die volksmond en is hulle vanweë die invloed van die Engelse media die wydste bekend.[3] Die strategie *verinheemsing* (domestikasie) ressorteer (vanweë sy ooreenstemming met direkte oordrag) onder hierdie mikrotekstuele groepering. Dit verskil egter in dié sin dat dit gebruik word wanneer ’n item met geringe veranderinge uit die bronteks oorgeneem word ten einde die vreemdheid daarvan vir die doelteksgebruiker in ’n mate te verminder.

- *Toevoeging* – dit behels die *omskrywing* of *verduideliking* van brontekskonsepte in die doelteks wat nie vir die doelteksgebruiker verstaanbaar is nie, of buite hul agtergrondskennis val. Hierdie strategie is gebaseer op die veronderstelling dat die doelteksgebruiker oor min of selfs geen voorafkennis van die betrokke onderwerp beskik nie. Ander veranderlike faktore wat by hierdie strategie ’n rol speel, is die kulturele, linguistiese en tekstuele norme en konvensies van die potensiële teikengehoor (Rodrigues, 1999:40-42). Hierdie strategie sluit ook *parafrasering* in (Baker, 1992:40).

- *Weglating* – hierdie strategie is duidelik die laaste uitweg by die daarstel van ’n vertaling. Volgens hierdie strategie kan sekere items en uitdrukkings weggelaat word. Dié strategie kan gebruik word indien sekere gedeeltes van die bronteks binne ’n spesifieke teikengroep se verwysingsraamwerk val, en gevolglik nie hul interpretasie van die algehele teks sal bemoeilik nie. Indien sekere sinskomponente weggelaat word en dit steeds rekonstrueerbaar vir die doelteksgebruiker is, heet dit *gemotiveerde* weglating. Indien die weglating van sekere woorde en uitdrukkings ’n mate van

3 Vergelyk byvoorbeeld die data van ICASA (in Kruger, e.a. 2002) oor die 72,51% Engelse inhoud wat gedurende prima uitsendingstyd (d.i. tussen 18:00 en 22:00) op SABC gebeeldsend word.

betekenis laat wegval en semantiese distorsie tot gevolg het, staan dit bekend as *ongemotiveerde* weglating (Baker, 1992:41-42). Sy voeg by dat hierdie strategie slegs gebruik moet word indien dit die doelteksfunksie is om 'n maklik leesbare doelteks te skep en die weglaat van sekere betekenisaspekte van die bronteks nie die verstaan van die doelteks sal kortwiek nie.

6. Kontekstualisering van die teks

Die gekose teks "What is a cell test?/Wat is 'n seltoets?" (sien addendum) wat die lekevrouegemeenskap aangaande 'n gesondheidsorgaangeleentheid, naamlik 'n seltoets, wil inlig, en waarvan die brontaal waarskynlik Engels en die doeltaal Afrikaans is – is naasmekaar gepubliseer, en ressorteer dus onder parallelle tekste. Vanuit hierdie agtergrond kan geargumenteer word dat enige persoon wat Afrikaans en Engels magtig is, hierdie tekste met mekaar kon vergelyk. Hierin lê die motivering waarom die teks gekies is. Die analise van die gekose tekstuele pare sien soos volg daaruit: eerstens word die tekstuele paar gekontekstualiseer en daarna word die bron- en doelteks met mekaar vergelyk ten einde te bepaal of die vertaalstrategieë wat in dié vertalings gebruik is, geskik is al dan nie.

Die gekose teks word uitgegee deur die Nasionale Kankervereniging van Suid-Afrika en is veronderstel om verteenwoordigend van 'n meer gebruikersvriendelike teks te wees. Dit is 'n pamflet wat daarop gerig is om inligting oor 'n ginekologiese ondersoek, te wete 'n *seltoets*, aan 'n spesifieke teikengroep oor te dra. Volgens die uitgewers is die teks gerig op die lekevrouegemeenskap wat oor die hele Suid-Afrikaanse spektrum strek. Die lekevrouegemeenskap sluit vroue in

- wat oor geen voorafkennis van hierdie ginekologiese ondersoek beskik nie,
- wat hoofsaaklik uit 'n laer sosio-ekonomiese klas kom,
- wat gebrekkige taalgebruik en kommunikasievaardighede het, en
- 'n redelike lae vlak van geskooldheid het.

Teen die agtergrond van die lekevrouegemeenskap se gebrekkige taalgebruik en kommunikasievaardighede (d.i. hulle talige behoeftes) behoort hierdie pamflet gekenmerk te word deur informele leksikale, sintaktiese en tekstuele middele. Die taalgebruiksmedium behoort eenvoudig en duidelik te wees. Dit behoort ook daarop gerig te wees om doelmatige linguistiese interaksie tussen die betrokke spraakgemeenskappe te verseker en sodoende die kommunikatiewe doelwit van die teks te bereik. Vervolgens word enkele kritiese opmerkings oor die taal-

gebruik in die genoemde pamflet gemaak om vas te stel in hoeverre die doelteks daarin slaag om die kommunikatiewe doelwit te bereik.

7. Analise van die parallelle tekste

Indien daar van die standpunt uitgegaan word dat kennis mag is en dat daar in inligting juis kennis opgesluit lê, beteken dit vir die taalpraktisyn dat hy ’n taal (hetsy die standaard- of niestandaardvorm) moet gebruik waarmee die teikenmark kan identifiseer. Dit is slegs op hierdie manier dat toegang tot dieselfde inligting verkry kan word. Vir die vertaler beteken dit dat vertaalstrategieë in ’n vertaalteks gebruik moet word waardeur die teksgebruiker (in hierdie konteks die lekevrouegemeenskap) van die vertaalteks bemagtig moet word. Laasgenoemde behels onder meer dat die teksgebruiker ’n aktiewe teksgebruiker van die vertaalteks moet wees. Ten einde hierdie ideaal te verwesenlik, moet die vertaler die taalgebruik en -houding van die teksgebruiker in ag neem en gedurig gebruikersvriendelike diskoerskeuses maak in die nakoming van sy kommunikasiedoelwit.

Die analise van die bron- en doelteks ooreenkomstig die vertaalstrategieë word juis teen die agtergrond van die bovermelde aspekte en lekevrouegemeenskap ondersoek. Soos uit die analise sal blyk, is hierdie teks verteenwoordigend van meer kommunikatief toereikende taalgebruik. Hierdie teks neem in ’n groter mate die taalgebruiksverskynsels en -patrone van die lekegemeenskap in ag, maar vertoon steeds opvallende register- en stylverskille. Alvorens die kommunikatieftoereikendheid van die teks aan die bod kom, vergelyk ek eers die volgende diskrepansies in die taalgebruik teen die agtergrond van die verskillende vertaalstrategieë. Uit die vergelyking van die bron- en doelteks uit paragraaf I (1) word die brontaalitem vervang met ’n woordeboekekwivalent. Dit kan as ’n voorbeeld van die vertaalstrategie *substitusie* gelees word:

Bronteks: “The Papanicolaou or *Cell Test* is named after George Papanicolaou, who was a research worker.”

Doelteks: “Die Papanicolaou- of *Seltoets* is vernoem na George Papanicolaou wat ’n navorsingswerker was.”

In hierdie verband het die vertaler nie die diskoerspatrone en -verskynsels van die teikengroep verreken nie. Indien dit die geval was, sou hy “*Cell Test*” met die term “*Papsmeer*” afleibaar uit die naam van die navorsingswerker en waarmee dié groep kan identifiseer – vertaal het. ’n Alternatiewe strategie wat gebruik kon word, sou een wees waar die vertaler dié opsie tussen hakies aangee. Alhoewel die hele pamflet

as 'n omskrywing van hierdie ginekologiese ondersoek getipeer kan word, bestaan die moontlikheid dat die gebruik van die woordeboek-ekwivalent "*seltoets*" die teksgebruiker kan verwar en gevolglik ontmagtig. Omdat "papsmeer" dieselfde funksionele betekenis binne die doelkultuur as die oorspronklike bronteksitem het, kan dit gesien word as 'n gemeenskapsbenadering tot vertaling. Hierdie voorbeeld van *funksionele ekwivalensie* gee erkenning aan die teikengroep se sosiokulturele behoeftes.

As die agtergrond van die lekevrouegemeenskap in gedagte gehou word, slaag die vertaalekwivalente vir die brontaalitems in paragraaf II (2) nie daarin om die bedoelde inligting doelgerig oor te dra nie. Vergelyk die volgende opmerkings rondom die onderstaande teksgedeelte:

Bronteks: "... to *assess* the activity of the female hormones and so aid him in making an accurate *diagnosis*".

Doelteks: "... om die aktiwiteit van die vroulike hormone te *evalueer*, en help hom dus om 'n akkurate *diagnose* op te stel".

Hierdie teksgedeelte word gekenmerk deur 'n formele leksikale stylmerker. Die gebruik van "*evalueer*" as ekwivalent vir die bronteksitem "*assess*", voorsien nie in die doelteksfunksie om inligting aan die lekevrouegemeenskap oor te dra nie. Die gebruik van hierdie doelteks-opsie – 'n voorbeeld van *substitusie* – neem nie die doelteksgebruiker se gebrekkige talige en sosiokulturele omstandighede ten volle in ag nie. Indien die vertaler die talige behoeftes van die aangesprokenes en die doelteksfunksie in ag sou neem, sou hy 'n meer eenvoudige en gebruikersvriendelike doeltekskonstruksie gebruik het. Vergelyk die volgende gebruiksvorm as plaasvervanger: "... om die aktiwiteit van vroulike hormone te *beoordeel*."

In die volgende deel van dié sintaktiese konstruksie: "om 'n akkurate *diagnose* op te stel", word 'n moontlikheid tot waninterpretasie uitgebou deur die gebruik van 'n semanties gelaaide woord in die doelteks. Binne hierdie kommunikasiesituasie blyk hierdie verafrikaanste ontleningsvorm problematies te wees omdat dié term nie binne die lekevrouepubliek se skemata aangetref word nie. Die teksgebruiker sal vervolgens nie hierdie term effektief binne haar verwysingsraamwerk kan dekodeer nie en dit kan daartoe lei dat sy 'n gebrekkige beeld van die vertaalteks kry. 'n Omskrywing van die brontaalitem (d.i. *toevoeging*) sou toereikende taalgebruik en bemagtiging teweegbring. Vergelyk die volgende omskrywing as plaasvervanger: "..., en help hom dus om *'n akkurate bepaling van selle* te maak". Indien dié woord "diagnose" omskryf sou word, sou

daar geen dekoderingsprobleme met die gebruik van hierdie begrip in die doelteks wees nie. Hieruit kan afgelei word dat die teksgebruiker toegang tot sekere bepaalde gesondheidsinligting kan verkry indien die vertaalstrategie *toevoeging* gebruik word.

Die brontaalitem "*menstruating*" in paragraaf II (5) word met 'n ouer gebruiksvorm "*maandstonde"* in die doeltaal vertaal, wat blyke gee van 'n informeler register. Vergeleke met die brontaalitem wat neutraal voorkom, skep dié opsie dikwels 'n negatiewe indruk by die teksgebruiker:

Bronteks: "It is rarely necessary to remove the ovaries as well, so, apart from not *menstruating* every month, no *menopausal* symptoms will result from the operation."

Doelteks: "Slegs in uitsonderlike gevalle is dit nodig om ook die eierstokke te verwyder. Benewens die gerief wat uit die verdwyning van *maandstonde* voortspruit, is daar dus geen *menopouse*-simptome wat op die operasie volg nie."

In bostaande gedeelte word die register ook vermeng: woorde soos *verdwyning* en *voortspruit* in die doelteks gee in kontras met die informele trant blyke van 'n formele register. Dit sou meer gepas wees om dié woorde ook in 'n register te vertaal waarmee die gebruiker kon vereenselwig. Die brontekswoord "*menopausal*" word in dieselfde gedeelte met 'n doeltaalitem vertaal waarmee die lekevrouegebruiker haar vermoedelik mee sou kon vereenselwig. In hierdie verband blyk die doelteksterm egter semanties-kompleks te wees. Indien doelmatige kommunikasie tussen die betrokke partye bewerkstellig wil word, sou die vertaalstrategie *toevoeging* 'n positiewe bydra kon maak. Vergelyk dié omskrywing as plaasvervanger: "*... Benewens die gerief wanneer menstruasie ophou, sal die operasie nie veroorsaak dat 'n vrou die simptome van die oorgangsjare [change of life] ervaar nie.*"

In paragraaf III (1) word die brontaalitem met 'n formele en semanties-gelaaide ekwivalent in die doeltaal vervang:

Brontaal: "The taking of the Cell Test is a routine part of every gynaecological examination, regardless of the woman's age or *marital status.*"

Doeltaal: "Die seltoets is vandag 'n doodgewone deel van elke ginekologiese ondersoek ongeag die ouderdom of *huwelikstaat* van die vrou."

In 'n mindere mate kan ook probleme ondervind word met die dekodering van dié vertaalekwivalent, "*huwelikstaat*". Dié linguisties

gemarginaliseerde (vroue-)gemeenskap sal moontlik dekoderingsprobleme met dié formele stylmerker ondervind. Vergelyk die volgende sintaktiese konstruksie wat vergelykbaar is met die vertaalstrategie *toevoeging* as plaasvervanger: "*'n Papsmeer is vandag 'n doodgewone deel van elke vrou se ginekologiese ondersoek, maak nie saak of sy getroud of ongetroud is nie.*" Die attributiewe byvoeglike naamwoord en die substantief "*elke vrou*" tree in hierdie verband op as sambreelterm en omskrywing vir 'n spesifieke term, oftewel die spesifieke brontaalterme "*ouderdom*" en "*huwelikstatus*". Die semantiese veld van hierdie seem (betekeniskenmerk) in hierdie konteks sluit vroue van alle ouderdomsgroepe en huwelikstaat in. Die afleiding wat hieruit gemaak kan word, is dat die weglating van die bysin in die bronteks "*... regardless of the woman's age or marital status*", nie doelmatige kommunikasie benadeel nie. Binne die konteks van die doelteks en die voorafgaande doelteksfeite is die gebruik van die bepaalde superordinaat aanvaarbaar. Die kommunikasiedoelwit van die teks word op 'n eenvoudige en ondubbelsinnige wyse deurgegee. In die volgende teksgedeelte uit paragraaf VI (1) word die bronteksitems in die doelteks vervang met ekwivalente wat doelmatige kommunikasie tussen die betrokke partye belemmer:

Bronteks: "At the laboratory the slides are examined by specially trained *cytotechnologists* who work under the supervision of a *cytologist* who is a *medical practitioner.*"

Doelteks: "In die laboratorium word die glasskyfies ondersoek deur spesiaal opgeleide *sito-tegnoloë*. Hulle werk onder die toesig van 'n *sitoloog* wat 'n *mediese praktisyn* is."

Hierdie leksikale reproduksie van die bronteksgedeelte is kommunikatief ontoereikend omdat die lekepubliek – vir wie die vertaling geskep is – se diskoersbehoeftes nie in ag geneem is nie. In hierdie doeltekspassasie is leksikale elemente gebruik waarmee die potensiële teksgebruiker haar nie kan vereenselwig nie. Die voorafkennis waaroor die teksgebruiker beskik, blyk egter ook nie genoegsaam te wees om 'n deeglike begrip van die gekursiveerde doeltaalitems te vorm nie. Vergelyk die volgende opmerking rondom die semanties komplekse doeltaalitems aan die hand van die sintaktiese konstruksie: "*In die laboratorium word die glasskyfies deur spesiaal opgeleide tegnoloë ondersoek. Hulle werk onder toesig van 'n spesialis.*" Dié sintaktiese konstruksie gee blyke van twee vertaalstrategieë, te wete *toevoeging* en *funksionele ekwivalensie*. Eersgenoemde strategie word gebruik omdat die term *"sito-tegnoloë"* 'n gelaaide term is. Die gebruik van laasgenoemde strategie respekteer die teksgebruiker se talige en sosiokulturele behoeftes. Die gebruik van die term "*spesialis*" strook met dié teikenmark se verwysingsraamwerk.

In die onderstaande teksgedeelte uit paragraaf VI (2) word ’n semanties gelaaide brontekswoord vervang met ’n doeltaalwoord met die ver-afrikaanste vorm daarvan. Daarbenewens is daar ook spore van die vertaalstrategie *weglating.*

Bronteks: “The final diagnosis is never made on a Cell Test alone, but by a *pathologist* on the *microscopic examination* of tissue sections.”

Doelteks: “Die finale diagnose word nooit gedoen aan die hand van ’n Seltoets alleen nie, maar wel ná ’n *ondersoek* van weefselmonsters deur ’n *patoloog.*”

Die gebruik van die konsep *“patoloog”* blyk binne hierdie verband semanties gelaai te wees. In die lig daarvan dat hierdie inligtingstuk spesifiek vir die lekepubliek geskep is, neem die vertaler kennelik nie die sosiokulturele behoeftes van sy teikenmark in ag nie. Volgens Fraser (1990:63), met verwysing na Harnek, moet die vertaler eerder getrou aan die teikenmark se sosiokulturele behoeftes wees deur die bedoelde inligting toeganklik aan hulle oor te dra as om (ten koste van die teiken-gehoor) getrou aan die oorspronklike skrywer wees. Met die vertaal-strategie *toevoeging* sou die teksgebruiker ’n beter begrip van die gelaaide brontekswoord kon vorm. Vergelyk die volgende sin as plaas-vervanger vir die problematiese doeltekssin: “*Die finale diagnose word nie net gemaak op grond van die papsmeer nie, maar word ook bepaal deur ’n dokter wat nie-lewende weefsel onder ’n mikroskoop ondersoek om moontlike oorsake vir siektes vas te stel. ’n Mikroskoop is ’n instrument waarmee die beeld van klein voorwerpe aansienlik vergroot kan word.*”

In die volgende reeks vergelykings van die bron- en doelteks word die mate waarin die taalgebruik van die pamflet kommunikatief toereikend is onder die loep geneem. Hierdie taalgebruik in die vertaalteks strook met die lekevrouegemeenskap se verwysingsraamwerk. Vergelyk die volgende opmerkings rondom die graad van kommunikatief toereikend-heid in die taalgebruik van die teksgedeelte uit paragraaf I (2):

Bronteks: “Papanicolaou‘s name is linked particularly with cell specimens taken from the vagina and *cervix* and *the Cell Test* has become a routine part of every *gynae-cological examination.*”

Doelteks: “Die naam van Papanicolaou is veral verbonde aan die selmonsters wat uit die vagina en die *serviks (die baarmoedernek)* geneem word, en *die toets* is vandag ’n roetine-deel van elke *ginekologiese ondersoek.*”

In die doelteks word *serviks* heel gepas omskryf met "*die baarmoedernek*" tussen hakies. In hierdie verband het die vertaler oënskynlik van die veronderstelling uitgegaan dat die aangesprokenes nie oor die nodige kennis van die betrokke anatomie van die vrou beskik nie. Deur die omskrywing tussen hakies te plaas, verklaar die vertaler in hierdie verband nie sy onvermoë om die brontaalitem te vertaal nie, maar is hy gerig op doelmatige kommunikasie. Vergelyk ook die gebruik van "*baarmoedernek*" as vertaalekwivalent vir "*cervix*" in paragraaf IV (1). Ook hier tree die doelteksitem op as 'n voorbeeld van *funksionele ekwivalensie*. Die anaforiese verwysing na "seltoets" deur die gebruik van "*die toets*" in hierdie gedeelte, onderskryf ook terselfdertyd die vertaalstrategie *weglating* in die doelteks. Vergelyk ter stawing die gebruik van "*die toets*" as doelteksopsie vir die bronteksweergawe "*the Cell Test*".

Die brontekskonsep "*gynaecological examination*" sou met 'n funksionele doeltaalekwivalent vervang kon word. Dit blyk dat die doelteksopsie "*ginekologiese ondersoek*" te formeel vir die bedoelde taalgebruikersgemeenskap is en die terme bereik gevolglik ook nie sy kommunikatiewe doelwit nie. Die gebruik van hierdie *gebruikeronvriendelike* doeltekskonsep impliseer dat die vertaler van die veronderstelling uitgegaan het dat die doelteksgebruiker oor sekere voorkennis aangaande dié ginekologiese ondersoek beskik. Die realiteit bewys egter die teenoorgestelde. Indien die gebruiker in ag geneem is, sou 'n meer funksionele ekwivalent gebruik gewees het. Vergelyk "*inwendige ondersoek*" as plaasvervanger. Hierdie algemeen gebruiklike vorm kommunikeer – vanweë sy konseptuele aard en konvensionele betekenis binne dié lekegemeenskap – die brontaalkonsep meer effektief en stel dié gebruiker in staat om die betrokke inligting korrek te verstaan.

In die volgende gedeelte uit paragraaf II (1) is die *weglating* van 'n sinsdeel ook aanvaarbaar:

> **Bronteks:** "The test will reveal the presence and often the type of an infection *if it is present* in the vagina."
>
> **Doelteks:** "Die toets openbaar die aanwesigheid van, en dikwels ook die soort infeksie in die vagina."

Die weglating van dié bysin "*if it is present*" in die doelteks is motiveerbaar. Die bronteksgedeelte kommunikeer sekere informasie rondom infeksie in die vagina aan die teksgebruiker. Die doelteksitem "*aanwesigheid*" van infeksie in die vagina impliseer dat daar verskillende soorte infeksies kan wees. Die bronteksgedeelte blyk dus oorbodig omdat dit reeds vermeld dat die toets die aanwesigheid van infeksie sal

aantoon. Die weglating in die doelteks blyk teen hierdie agtergrond gemotiveerd te wees.

'n Gebruikersvriendelike uitdrukking, asook sekere brontaalitems uit paragraaf II (3) word onderskeidelik met 'n ekwivalente uitdrukking met dieselfde semantiese konnotasie en meer kommunikatief toereikende gebruiksvorme in die doelteks vertaal. Die onderskeie kommunikatief toereikende vorme in die teksgedeelte is verteenwoordigend van funksionele ekwivalensie:

Bronteks: "The finding of abnormal cells in the test will alert the practitioner to the possibility of a pre-cancerous or early cancerous change."

Doelteks: "As die toets die aanwesigheid van abnormale selle verraai, is die dokter dadelik op sy hoede vir moontlike vóór-kwaadaardige of vroeg-kwaadaardige veranderings."

Alhoewel die doeltaalidioom "*op sy hoede*" leksikaal met die brontekswweergawe "*will alert*" verskil, gee dit steeds dieselfde semantiese inhoud. Die respons met die lees van die doelteksgedeelte sal 'n ekwivalente reaksie ontlok. 'n Letterlike vertaling van die teksgedeelte sou myns insiens 'n kliniese representasie van die beoogde betekenis gee. Die gebruik van die doeltaalidioom: 'n vorm wat die teikengroep ken, verstaan en waarmee hulle kan vereenselwig, staan dus in hierdie verband in kontras met dié bronteksgerigte perspektief.

Die gebruik van die leksikale item "*dokter*" in plaas van "*mediese praktisyn*" (sien paragraaf VI (1)) blyk in hierdie teksgedeelte vir die lekepubliek hoogs aanvaarbaar te wees. Hierdie opmerking is gegrond op die realiteit dat dié groep hulle makliker met eersgenoemde doeltaalterm kan vereenselwig. Die gebruik van die leksikale items "*vóór-kwaadaardig*" en "*vroeg-kwaadaardig*" as ekwivalente vir die brontekssitems, is motiveerbaar. Alhoewel die voorafgaande doelteksfeite nie eksplisiet melding maak van kanker nie, word implisiet daarna verwys. Daarbenewens word ook in die teks na die moontlike "*aanwesigheid van abnormale selle*" verwys. Die doelmatige dekodering van hierdie semanties ekwivalente doelteksvorme word verder vergemaklik deur die teksgebruiker se kennis dat dié teks by die Nasionale Kankervereniging beskikbaar is.

Vergelyk ook die volgende teksgedeelte uit paragraaf IV (1):

Bronteks: "A sample of the cells of the cervix and the vagina is then obtained and transferred to a clean glass slide

which is later stained and examined microscopically at the *laboratory.*"

Doelteks: "'n Monster van die selle van die vagina en die baarmoedernek word dan geneem, en op 'n skoon glasskyfie geplaas. Die selle word later gekleur en mikroskopies in 'n *laboratorium* ondersoek."

Omdat die teks in 'n kliniek of hospitaal verkrygbaar is, sou die term "*laboratorium*" vir die teksgebruiker toeganklik wees. Binne die gegewe sinskonteks en voorafgaande doelteksfeite kan die gevolgtrekking gemaak word dat die teksgebruiker nie hierdie term verkeerd sal interpreteer nie. In bostaande vergelykings van die bron- en doelteksgedeeltes word die teksgebruiker se optimale begrip van dié ondersoek van vroulike geslagsdele en die plek waar proefnemings gedoen en ontleed word, onderskeidelik gevorm met behulp van bovermelde kontekstuele aspekte. Die gebruik van hierdie doelteksitems – wat in die kader van die vertaalstrategie, *direkte oordrag* geplaas kan word – sou dus nie vir die teksgebruiker problematies wees nie. In onderstaande bronteksgedeelte uit paragraaf II (3) word die vertaalstrategie *toevoeging* toegepas om 'n gebruikersvriendelike vertaalteks te skep:

Bronteks: "These abnormal cells appear in the test years before a true cancer develops and, in most cases, their discovery is followed by a *biopsy (the removal of a small piece of tissue)* for a microscopic examination."

Doelteks: "'Hierdie abnormale selle word deur die toets aangetoon jare voordat 'n werklike kanker verskyn, en in die meeste gevalle word hul ontdekking opgevolg deur 'n *biopsie (die verwydering van 'n klein stukkie weefsel)* wat dan onder 'n mikroskoop ondersoek word."

Deur die omskrywing van die semanties komplekse brontekswoord "*biopsy*" word die teksgebruiker as aktiewe en volwaardige vennoot binne die konstruksie van betekenis in die kommunikasiesituasie betrek. Die teksgebruiker word in hierdie verband nie net van 'n verklaring en inligting rondom die brontekswoord voorsien nie. Sy word eerder bemagtig om hierdie term effektief te kan dekodeer om sodoende 'n realistiese mentale beeld van die vertaalteks te kry. Die gebruik van "*biopsie*" (sien paragraaf II:4, 5) – wat verteenwoordigend is van die vertaalstrategie *direkte oordrag*, sal gevolglik nie deur die teksgebruiker verkeerd gelees en verstaan word nie.

In die volgende vergelyking van die bron- en doelteksgedeelte uit paragraaf II (5) is die semantiese inhoud van die sintaktiese konstruksie dieselfde, ofskoon dit nie leksikaal vergelykbaar is nie:

Bronteks: "Sometimes, particularly in the older woman *who has completed her family*, the biopsy is followed by the removal of the womb."

Doelteks: "Soms – veral in die geval van ouer vroue *wat nie meer die lewe aan kinders skenk nie* – word die biopsie opgevolg deur die verwydering van die baarmoeder."

Hierdie doelteksweergawe is 'n voorbeeld van funksionele ekwivalensie. Dit kommunikeer die beoogde bronteksbetekenis aan die teksgebruiker en bereik gevolgliks die kommunikasiedoelwit van die bronteks. Die gebruik van die doeltaalidioom in plaas van 'n letterlike omskakeling van dié gedeelte vergemaklik die lees en begrip van die bronteksgedeelte. Die gekursiveerde gedeelte is funksioneel vertaal. Alhoewel dit nie sintakties vergelykbaar is nie, stel dit die doelteksgebruiker in staat om 'n soortgelyke interpretasie as die bronteksgebruiker te maak.

Die analise van die bron- en doelteks ooreenkomstig die voorgestelde vertaalstrategieë in hierdie teks gee blyke dat daar – ten spyte van die pertinente bevestiging dat dit op die lekevrouegemeenskap gerig is – ook sekere teenstrydighede en kommunikatief (on-)toereikendheid in die taalgebruik voorkom. Soos uit die analise blyk, is die doelteks deels *gebruikersvriendelik* en deels *gebruikersonvriendelik*. In sommige gevalle word die potensiële doelteksgebruiker se taalverskynsels en -patrone in ag geneem, in ander gevalle nie. In eersgenoemde geval word die taal waarmee die gebruiker kan identifiseer, in die doelteks gebruik sodat sy die betrokke inligting in die doelteks korrek kan interpreteer. Daarbenewens word dié lekegemeenskap in enkele gevalle deur middel van funksionele vertaalstrategieë soos *toevoeging* (Baker, 1992; Rodrigues, 1999), *direkte oordrag* (Delabastita, 1993; Rodrigues, 1999), *funksionele ekwivalensie* (Williams, 1990), ensovoorts oor dié ginekologiese aangeleentheid ingelig en bemagtig.

In ander gevalle word die teikengroep heeltemal in die kommunikasieproses misken deurdat die doeltaalvorme bloot buite die verwysingsraamwerk van dié teikengroep val. Die moontlikheid tot wanbegrip en die daarmee gepaardgaande ontmagtiging aan die kant van die lekegemeenskap word hierdeur aansienlik versterk. Op grond hiervan kan geargumenteer word dat die oorspronklike doel en funksie (*vertaalskopos*) van die vertaling, naamlik om die lekepubliek in te lig oor 'n

spesifieke ginekologiese ondersoek, nie tot sy volle reg in dié doelkultuur kom nie.

8. Perspektief

Hierdie parallelle teks, "Wat is 'n seltoets?" wat ooreenkomstig vertaalstrategieë ondersoek is, toon kommunikatief toereikende én ontoereikende taalgebruik in die vertaalteks. Die kommunikatief ontoereikende taalgebruik is hoofsaaklik die resultaat van die toepassing van die vertaalstrategie *letterlike substitusie* en swak gemotiveerde diskoerskeuses, soos die gebruik van leksikale en sintaktiese middele, wat buite die verwysingsraamwerk van die doelteksgebruiker staan. Toereikende taalgebruik in die betrokke tekste kan in verband gebring word met funksionele vertaalstrategieë soos direkte oordrag, toevoeging (omskrywing, verduideliking en parafrasering), die vervanging van kultuurspesifieke leksikale items en uitdrukkings, verinheemsing, asook funksionele ekwivalensie waar kulturele oorvleueling geen rol gespeel het nie. Op grond van die insig dat 'n teks slegs deur die teikengehoor as teks aanvaar sal word indien dit kommunikatief toereikend is, moet die vertaler die vier maatstawwe van Siegrühn (1991:31) by 'n vertaling in ag neem:

- die teikengroep;
- die teikengroep se gemiddelde opvoedings- en geletterheidsvlakke;
- die geografiese ligging van die teikengroep; en
- die taalgebruik en houding van die groep.

Indien die vertaler nie hierdie kriteria – wat grootliks bygedra het tot die ontoereikendheid van sekere teksgedeeltes in albei tekste – in ag neem nie, kan dit aanleiding gee tot waninterpretasie aan die kant van die teksgebruiker. Op hierdie wyse kan die teksgebruiker van waardevolle inligting ontneem word. Ten einde 'n doelgerigte vertaalteks te skep, behoort vertaalstrategieë wat die teksgebruiker van die nodige inligting kan voorsien en insgelyks bemagtig, gebruik te word.

Alhoewel die *konteks* en die *doel* van 'n vertaling 'n belangrike rol speel in die diskoerskeuse van die vertaler, moet hy ook rekening hou met die taalgebruikspatrone en -verskynsels waaraan dié teksgebruikers gewoond is (hetsy die standaard- of niestandaardvorm) en waarmee hulle kan vereenselwig (Rodrigues, 1999:105). As voorsorgmaatreël om die sosiokulturele behoeftes van die teikengehoor in ag te neem, moet hy altyd van die veronderstelling uitgaan dat die teksgebruikers oor geen voorkennis oor 'n spesifieke saak beskik nie. Indien die vertaler as 'n

interaktiewe bemagtigingsagent (Rodrigues, 1999:81) tussen die betrokke kulture funksioneer en daarmee rekening hou dat die teksgebruiker ’n realistiese mentale beeld van die doelteks moet verkry, sal hy strategieë aanwend om die kommunikatiewe doelwit van die doelteks effektief te verwerklik.

9. Slot

Vertalers behoort voortaan vertaalstrategieë te gebruik waardeur die doelteksgebruiker se sosiokulturele behoeftes gerespekteer word. Hierdie vertaalstrategieë moet ook die heersende kommunikasiebreuke binne die huidige Suid-Afrikaanse diskoers kan uitskakel. Dit beteken dat die vertaler sensitief moet wees vir die betrokke doelteksgebruiker se taalgebruik en houding om sodoende dié gebruiker toegang te verseker tot dieselfde inligting en dienste as die oorspronklike gebruiker. Daarmee gepaardgaande moet hierdie doelmatige kommunikatiewe interaksie ook die doelteksgebruiker se regmatige en onontbeerlike rol as *medeskepper* van die doelteks binne die huidige Suid-Afrikaanse diskoers korrigeer en gevolglik uitbou.

Dié vereistes bevestig die aanvraag na kruiskulturele kommunikatiewe toeganklikheid en doelmatigheid in vertalings. Teen die agtergrond van die bevinding dat die vertaler sy teikenmark moet ken om gepaste vertaalstrategiekeuses te maak, word die volgende voorgestel:

- Vertalers moet ’n werkbare kennis opdoen van verskillende domeine, met spesifieke verwysing na die openbare diskoersmoontlikhede: die media, die regte, ekonomie, mediese wetenskappe, opvoedingstelsels, ensovoorts. Hierdie vaardigheid is ’n lewenslange oefening. Indien vertalers egter oor hierdie vaardigheid beskik, is die gebruik van gebruikersvriendelike registers ’n moontlikheid.
- Opgeleide vertalers moet *uit* ’n betrokke gemeenskap *vir* daardie betrokke gemeenskap vertaal. Vanweë hul kulturele, persoonlike en linguistiese verband met die betrokke doelteksgebruikers, is hulle in ’n geskikte posisie om ’n daadwerklike bydrae te maak om die gemeenskap op talige gebied te bemagtig en gevolglik *taalagtergesteldheid* (d.i. ontoeganklikheid vir bepaalde taalregisters) uit te skakel, asook om die kulturele gaping tussen die betrokke bronkultuur en hul kultuur te oorbrug.

Bibliografie

Baker, M. 1992. *In other words: a coursebook on translation*. London : Routledge.
Belsey, C. 1988. *Critical practice*. New York : Routledge.

Beukes, A-M. 1993. *Vertaling in Suid-Afrika: 'n kritiese perspektief*. Johannesburg : RAU. (D.Litt.)

Catford, J. 1965. *A linguistic theory of translation*. Oxford : Oxford University Press.

Carstens, W.A.M. 1997. *Afrikaanse tekslinguistiek: 'n inleiding*. Pretoria : Van Schaik.

Delabistita, D. 1993. *There's a double tongue: An investigation into the translation of Shakespeare's wordplay, with special reference to "Hamlet".* Amsterdam : Rodopi.

Di Biase, B. 1987. Translating for the community. *Australian Review of Applied Linguistics*, Supplement, 4:52-65.

Fraser, J.E. 1990. *Tilting the message: community translation as a reader orientated model of the translation process*. London : Council for National Academic Awards. (Thesis – M.A.)

Hatim, B. & Mason, I. 1990. *Discourse and the translator*. London : Longman.

Holmes, J.S. 1988. The name and nature of translation studies. In: Holmes, J.S. *Translated! Papers on literary translation and translation studies*. Amsterdam : Rodopi. p. 67-80.

House, J. 1981. *A model for translation quality assessment*. Tübingen : Narr Verlag.

Kruger, A. 1996. The translator: agent of reconciliation or censor? *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde*, Supplement, 32:69-80.

Kruger, A. 2000. *Lexical cohesion and register variation in translation:* ***The merchant of Venice*** *in Afrikaans*. Pretoria : UNISA. (D.Litt. et Phil. Thesis.)

Kruger, J-L., Verhoef, M.M. & Selepe, T.S. 2002. *Subtitling and the empowerment of African speakers through SABC*. Referaat gelewer te Pretoria by die PanSAT-kongres oor gemarginaliseerde tale op 19-20 Maart 2002.

Lesch, H.M. 1995. Die omvang van gemeenskapsvertaling. *Karring*, 10:16-19.

Lesch, H.M. 1999. *Gemeenskapsvertaling in Suid-Afrika: die konteks van die ontvanger as normeringsbeginsel*. Bellville : Universiteit van Wes-Kaapland. (D.Litt. Thesis.)

Neubert, A. & Shreve, G.M. 1992. *Translation as text*. Kent, Ohio : Kent State University Press.

Newmark, P. 1988. *A textbook of translation*. London : Pergamon.

Nida, E.A. 1964. *Towards a science of translating*. Leiden : Brill.

Nida, E.A. & Taber, C.R. 1974. *The theory and practice of translation*. Leiden : Brill.

Nord, C. 1991. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam : Rodopi.

Nord, C. 1992. Text analysis in translator training. In: Dollerup, C. & Loddegaard, A. (eds.) *Teaching translation and interpreting: training talent and experience*. Amsterdam : Benjamins. p. 39-48.

Nord, C. 1997. *Translating as a purposeful activity: functionalist approaches explained*. Manchester, U.K. : St Jerome.

Rodrigues, T.R. 1999. *'n Kritiese ondersoek na vertaalstrategieë*. Potchefstroom : Potchefstroomse Universiteit vir CHO. (M.A.-verhandeling.)

Siegrühn, A. 1992. Community translation. In: Kruger, A., (ed.) *Changes in translating domains*. Pretoria : UNISA. p. 33-36.

Siegrühn, A. 1991. Wie vertaal vir wie – en hoe? *Language Projects Review*, 6(3/4):29-31.

Vasilakatos, J. 1989. Community interpreting/translation in Australia. *The Jerome Quarterly*, 4(4):3-6.

Williams, J. 1990. *The* translation of culture-specific terms. *Lebende Sprachen*, 35(2):55-58.)

Kernbegrippe:

gemeenskapsvertaling
kulturele toleransie
nie-ekwivalensie
realistiese mentale beeld

Key concepts:

community translation
cultural tolerance
non-equivalence
realistic mental representation

Addendum (kyk p. 58)

Addendum

What is a cell test?

I. What is a cell test?

(1) The Papanicolaou or *Cell Test* is named after George Papanicolaou, who was a research worker. He was the first to realise that the shed cells, which normally peel off from all body surfaces, accurately reflect the state of tissue from which they come.

(2) Papanicolaou's name is linked particularly with cell specimens taken from the vagina and the *cervix* and the Cell Test has become a routine part of every gynaecological examination.

II. Why is a cell test taken?

(1) The test will reveal the presence and often the type of an infection if it is present in the vagina.

(2) It will also enable the examiner (*from the cells which have been shed from the inner lining of the vagina)* to assess the activity of the female hormones and so aid him in making an accurate diagnosis.

Wat is 'n seltoets?

I. Wat is 'n seltoets?

(1) Die Papanicolaou- of *seltoets* is vernoem na George Papanicolaou wat 'n navorsingswerker was. Hy was die eerste man wat besef het dat die los selle wat normaalweg van die liggaamsoppervlaktes afskilfer, 'n akkurate aanduiding gee van die toestand van die weefsels waarvandaan hulle kom.

(2) Die naam van Papanicolaou is veral verbonde aan die selmonsters wat uit die vagina en die *serviks* (die baarmoedernek) geneem word, en die toets is vandag 'n roetinedeel van elke ginekologiese ondersoek.

II. Waarom word 'n seltoets gedoen?

(1) Die toets openbaar die aanwesigheid van, en dikwels ook die soort infeksie in die vagina.

(2) Dit maak dit ook moontlik vir die ondersoeker *(van die selle wat deur die binnewand van die vagina afgeskei word)* om die aktiwiteit van die vroulike hormone te evalueer, en help hom dus om 'n akkurate diagnose op te stel.

(3) It is, however, in the detection of abnormal cells that the cell test has made its name. The finding of abnormal cells in the test *will alert* the practitioner to the possibility of a *pre-cancerous or early cancerous change.* These abnormal cells appear in the test years before a true cancer develops and, in most cases, their discovery is followed by a *biopsy (the removal of a small piece of tissue)* for microscopic examination. Very often the tissue biopsy is not only diagnostic, but also curative.	(3) Dit is egter met die opsporing van abnormale selle dat die seltoets wêreldberoemdheid verwerf het. As die toets die aanwesigheid van abnormale selle verraai, is die dokter dadelik *op sy hoede* vir moontlike *vóór-kwaadaardige of vroeg-kwaadaardige veranderings*. Hierdie abnormale selle word deur die toets aangetoon jare voordat ’n werklike kanker verskyn, en in die meeste gevalle word hul ontdekking opgevolg deur ’n *biopsie (die verwydering van ’n klein stukkie weefsel)* wat dan aan ’n mikroskopiese ondersoek onderwerp word. Baie dikwels is hierdie weefselbiopsie nie diagnosties nie, maar ook genesend.
(4) In other words, the focus of abnormal cells is so small that it is completely removed by the *biopsy*, and no further treatment is indicated.	(4) Met ander woorde, die fokus van die abnormale selle is so klein dat dit volkome deur die *biopsie* verwyder word en geen verdere behandeling dan nodig is nie.
(5) Sometimes, particularly in the older woman who has completed her family, the biopsy is followed by the removal of the womb. It is rarely necessary to remove the ovaries as well, so, apart from not *menstruating* every month, no menopausal symptoms will result from the operation.	(5) Soms – veral in die geval van ouer vroue wat nie meer die lewe aan kinders skenk nie – word die biopsie opgevolg deur die verwydering van die baarmoeder. Slegs in die uitsonderlikste gevalle is dit nodig om ook die eierstokke te verwyder. Benewens die gerief wat uit die verdwyning van die *maandstonde* voortspruit, is daar dus geen menopouse-simptome wat op die operasie volg nie.

III. When is a cell test taken?	**III. Wanneer word 'n seltoets gedoen?**
(1) The taking of the Cell Test is a routine part of every ***gynaecological examination***, regardless of the woman's age or *marital status.*	(1) Die seltoets is vandag 'n doodgewone deel van elke ***ginekologiese ondersoek*** ongeag die ouderdom of *huwelikstaat* van die vrou.
(2) Because the finding of abnormal cells in test precedes the development of malignant change by some years, it is advisable for every adult woman to have a cell test taken every year as a routine.	(2) Omdat die ontdekking van abnormale selle in die toets die voorloper kan wees van kwaadaardige veranderings wat hul verskyning etlike jare later kan maak, is dit raadsaam vir elke volwasse vrou om haar dokter elke jaar te vra om 'n seltoets te doen.
IV. How is the cell test taken?	**IV. Hoe word die seltoets gedoen?**
(1) The test is very simple and painless. The lips of the vagina are separated and an instrument is introduced gently so far as to expose the cervix. A sample of the cells of the *cervix* and the vagina is then obtained and transferred to a clean glass slide which is later stained and examined microscopically at the *laboratory*.	(1) Die toets is baie eenvoudig, en veroorsaak hoegenaamd geen pyn nie. Die lippe van die vagina word geskei, en 'n instrument word saggies ingesteek om die *baarmoedernek* bloot te stel. 'n Monster van die selle van die baarmoeder en die vagina word dan geneem, en op 'n skoon glasskyfie geplaas. Die selle word later gekleur en mikroskopies in 'n *laboratorium* ondersoek**.**
V. Where is the cell test taken?	**V. Waar word die seltoets gedoen?**
(1) Tests can be taken by your own *medical practitioner* in his rooms, or, if you prefer, by a gynaecologist. Tests are also taken at hospital clinics, municipal mothers' clinics and family planning clinics.	(1) Die toets kan deur *u eie dokter* in sy spreekkamer gedoen word. So nie, kan u by 'n ginekoloog gaan aanklop. Toetse word ook gedoen in hospitaalklinieke, munisipale moederklinieke en gesinsbeplanningsentrums.

VI. Who interprets the cell test?

(1) At the laboratory the slides are examined by specially trained *cytotechnologists* who work under the supervision of a cytologist who is a *medical practitioner*.

(2) The final diagnosis is never made on a Cell Test alone, but by a *pathologist* on the microscopic examination of tissue sections.

VII. This leaflet is intended for the information of the lay public. Copies may be obtained from the National Cancer Association of South Africa, P O Box 2000, Johannesburg, 2000 or from the Branch Offices in Cape Town, Port Elizabeth, Durban, Bloemfontein and Pretoria.

VI. Wie vertolk die seltoets?

(1) In die laboratorium word die glasskyfies ondersoek deur spesiaal opgeleide *sito-tegnoloë*. Hulle werk onder die toesig van ’n sitoloog wat ’n *mediese praktisyn* is.

(2) Die finale diagnose word nooit gedoen aan die hand van ’n seltoets alleen nie, maar wel ná ’n ondersoek van weefselmonsters deur ’n *patoloog.*

VII. Hierdie pamflet is vir die voorligting van die lekepubliek bedoel. Eksemplare is verkrygbaar van die Nasionale Kankervereniging van Suid-Afrika, Posbus 2000, Johannesburg, 2000 of van die Vereniging se takkantore in Kaapstad, Port Elizabeth, Durban, Bloemfontein en Pretoria.